

Gården

Efterårsnummer

2021

Nr. 92

Vindmotor af typen klapsejler på Hæsum Østergård, ejet af Juline Buus Larsen og Niels Larsen. Læs mere om forskellige mølletyper i artiklen "Gårdmøller" på side 19

Nye Tidender om gamle Emner

Medlemsblad for "Lokalhistorisk Arkiv for den tidligere Støvring Kommune", der dækker Veggerby, Øster Hornum, Sønderup, Suldrup, Aarestrup, Gravlev, Sørup og Buderup Sogne.

Arkivet passer på Historien.

Arkivet er beliggende på Øster Hornum Skole/Børneunivers.

Indhold

Indholdsfortegnelse og meddelelser	side	2
Rebstrup Uldspinderi / Rebstrup Nedre mølle	side	3
Udflugt til Aarhus med lærer Alstrup	side	11
Jenny og Jens Knudsen, Juelstrup	side	12
Gårdmøller	side	19
Lars Buus Larsen om en hjemmelavet vindmølle	side	22
Hjedsbæk Friskole 1918 – 1938	side	23
Støvring Vandmølle gennem mere end 690 år	side	26
Forening og Arkiv	side	28

Billeder fra dette nummer af Hanen: Billederne fra dette nummer af Hanen kan af foreningens medlemmer med medlems-login ses under menupunktet ”Hanen” på Arkivets hjemmeside. Login kan bestilles ved henvendelse til redaktøren.

Arkivet og corona-nedlukningen: Fra jul og til 21. april var den offentlige adgang til Arkivet lukket pga. corona-epidemien. Det betød dog ikke, at Arkivet har været gået i stå. Registreringer af fotos og arkivalier fortsatte ufortrødent. Arbejdet med at registrere Arkivets store bogsamling er stort set tilendebragt. Avisudklipssamlinger bliver scannet og registreret på Arkiv.dk Arkivets samling af DVD’er er nu også registreret på Arkiv.dk på samme vis som alle Arkivets lydoptagelser.

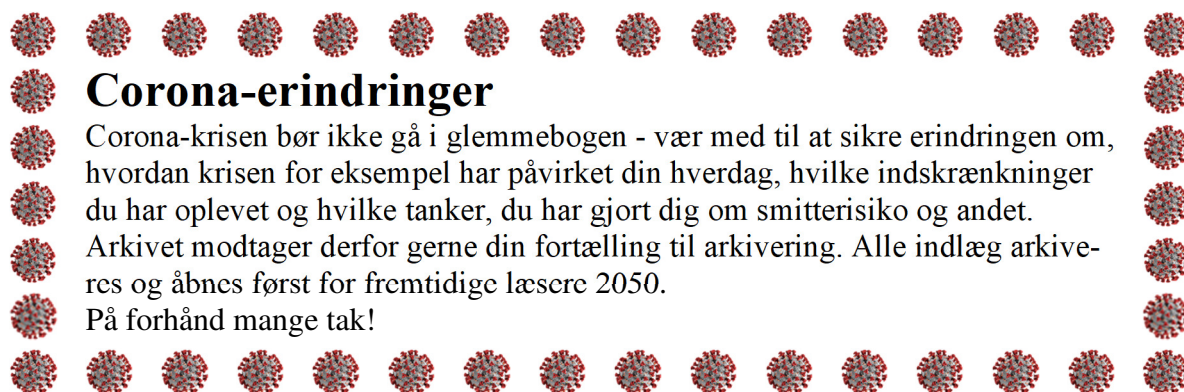
Torsdag d. 22. april slog Arkivet igen dørene op for gæster: Det skete med overholdelse af alle gældende regler – og med håndsprit og kaffe på kanden.

Generalforsamling

Generalforsamlingen i marts blev ikke afholdt, men udskudt til august. Referat af denne kan læses i Hanen, forår 2022.

Støvring Vandmølle

På side 26 kan læses en fortælling om Støvring Vandmølle, hvis rester blev udgravet af arkæologer fra Nordjyske Museer i foråret 2021. På området, hvor vandmøllen lå, er etableret et regnvandsbassin. I et samarbejde mellem Nordjyske Museer, Støvring Museumsforening og Lokalhistorisk Arkiv udarbejdes oplysningsplancher om vandmøllen på stedet. Tillige laves udstilling i ”Rød stue” på den nu nedlagte højskole og en mængde artikler om vandmøller og vindmøller på egnen lægges på www.stoevringlokalarkiv.dk.

Corona-erindringer

Corona-krisen bør ikke gå i glemmebogen - vær med til at sikre erindringen om, hvordan krisen for eksempel har påvirket din hverdag, hvilke indskrænkninger du har oplevet og hvilke tanker, du har gjort dig om smitterisiko og andet. Arkivet modtager derfor gerne din fortælling til arkivering. Alle indlæg arkiveres og åbnes først for fremtidige læsere 2050. På forhånd mange tak!

Rebstrup Uldspinderi / Rebstrup Nedre mølle

Af Bent Ebdrup Pedersen

Rebstrup Uldspinderi med de i 1954 anlagte fiske-damme, foto 1957

Indtil midten af 1900-tallet var der to vandmøller i Rebstrup, den øvre og den nedre. Dette skrift handler om Rebstrup Nedre Mølle. Lokalkendte kender stedet som Rebstrup Uldspinderi eller blot "Spinderiet". Dette gælder nok især den ældste generation. Lidt yngre kender måske stedet som dambruget Rebstrup Damkultur.

Nutidens adresse er Trængstrupvej 67, 9541 Suldrup.

1844. Lejekontrakt gældende til umindelige tider

Historien om møllens tilblivelse er knyttet til den anden mølle i Rebstrup: Rebstrup Mølle eller Øvre Mølle, som lå nede i "Mølhulen", Trængstrupvej 76. Rebstrup Mølle har med sikkerhed eksisteret som mølle siden 1660'erne. Man kan læse mere om Rebstrup Møllens historie i skriftet: Rebstrup Vandmølle af Irene Fjelsted (Særtryk af: Fra Himmerland og Kær herred. 1989 på Lokalhistorisk Arkiv i Øster Hornum).

I 1844 erhvervede ejeren af Rebstrup Vandmølle, Jens Nielsen Søndergaard, tilladelse til at opføre endnu en vandmølle i en afstand "af ikke over 300 favne fra den, han allerede har (Rebstrup Mølle)". Jens Nielsen Østergaard indgik en aftale med naboen Peter Sørensen, ejeren af Rebstrup Gård, matr. 1a om leje af "et jordstykke" til "den fornødne plads til at opføre en ny vandmølle og de flere bygninger, han måtte attrå at opføre og indrette ved møllen samt en 12 alen bred vej fra Rebstrup Møllevej til den indrettede ny mølle, på det sted hvor lejeren finder det bekvemst. Endvidere erholder Jens Nielsen Søndergaard den fornødne gårdsplads samt fri fart omkring møllen for hans og møllegæsternes befordring og endelig det behøvede damsted".

Dette var starten på Nedre Møllens historie

Der er i kontrakten præciseret, at ejerne af Rebstrup Gård har beholdt retten til græsning og høslet i damanlæg og på dæmningen. Foder til kvæget har været højt prioriteret. Lejekontrakten kan videregives til arvinger eller sælges til 3. mand. For dette skulle der betales 20 rigsdaler årligt, så længe Peter Sørensen eller hans enke var ejer af gården og derefter 10 rigsdaler årligt. Aftalen er underskrevet den 27. januar 1844 (tinglæst 3. februar) og gælder til "umindelige tider". I princippet gælder aftalen stadig, og alle efterfølgende ejere af Nedre Mølle er ved skødeoverdragelse gjort opmærksom på "det særlige kontraktforhold".

1874. Kræn Smej ny ejer

Midt i 1800-tallet er de danske kornmøller blevet en dårlig forretning, og da der i 1874 igen blev handlet med møllerne, var det ikke en mølle, men en smed, som overtog stedet. Med Chresten Pedersens indtog på Rebstrup Mølle startede et helt industrieventyr med smedje og jernindustri, bl.a. produktion af 2-fuget hesteplove. Med i købet af Rebstrup Mølle fulgte også overtagelse af Den nedre Mølle, hvor der blev indrettet filesliberi.

1888. Nedre Mølle skilles fra Øvre Mølle

I 1888 overdrog Chresten Pedersen, kaldet Kræn Smej, den nedre vandmølle og det omtalte lejemål til sin søn Lars Christensen. Dermed var de to møller adskilte og en ny æra begyndte for Rebstrup Nedre Mølle. (I skriftlige kilder som folketællinger kaldes Lars Christensen også Laust/Lavst og efternavnet Christensen staves ofte Kristensen).

1888. Leje af mere jord

Samme år aftaler Lars Christensen med ejeren Rebstrup Gård (matr. 1a) nogle ændringer i aftalen fra 1844 - samt at Lars Christensen lejer mere jord.

Det nye lejemål drejer sig om det jord, der i dag udgør ejendommen Trængstrupvej 69, matr. nr. 1g (+ arealer, der siden er frasolgt). I leje skulle Lars Christensen, en gang for alle, betale 325 kr. Denne aftale var gældende i 50 år, og i denne periode uopsigelige for begge parter. Lejer har ret til at fremleje eller overdrage lejemålet til 3. mand. Ved aftalens udløb kunne lejer vælge at få skøde på ejendommen. Uden merbetaling! Lejer har også ret til at få skøde før kontraktens udløb - han skal dog i så fald selv betale for udfærdigelse af skøde. Ved folketællingen i februar 1890 er Laust flyttet ind i den nyopførte bolig oven for møllen.

Året efter, i 1891, dør faderen på Rebstrup Mølle, og ingen af børnene kan overtage den omfattende virksomhed. Smedjen er formentlig flyttet allerede før faderens død. I første omgang ned til Laust på Nedermøllen - men dette ændrede Laust på.

Vandhjulet på Rebstrup Uldspinderi opstillet i Raadvad

1897-1900. Oprettelse af uldspinderi

Laust Kristensen bor ved folketælling i 1901 stadig på ejendommen oven for møllen, men smedeforretningen er under flytning til Sønderup. Men hvad så med møllen i Rebstrup? Andre steder har man oprettet uldspinderier i vandmøllerne. Laust får etableret kontakt med fagkyndige personer, og omkring 1897 er Rebstrup Uldspinderi etableret. Maskinerne var hovedsageligt af tysk fabrikat og anskaffet fra andre danske spinderier, som havde udfaset dem pga. forældelse. Der må være blevet plads til en lejlighed i uldspinderiet, som ved folketællingen februar 1901 er beboet af uldspindermester Peter Theodor Thomsen, hans hustru, to børn og en uldspindersvend. Stedet angives nu som "fabrik", og adressen er Rebstrup Uldspinderi pr. Støvring. Stedet ejes stadig af Laust Kristensen og det er uvist om uldspinder Thomsen er ansat eller forpagter.

1905. Uldspinder Poulsen ny ejer

Omkring 1903-1904 er Laust og familie flytter til smedjen i Sønderup (Trængstrupvej 33), og uldspinderiet og boligen oven for bakken er bortforpagtet til uldspinder Anders Poulsen, sikkert med henblik på salg til ham. Dette sker i 1905. Juridisk set overdrages ved handlen de to lejekontrakter fra 1844 og 1888 samt de bygninger med inventar, som findes på det lejede areal.

Der er ikke efterladt driftsregnskab eller andet, der fortæller om Poulsens indkomst i disse år. Nemt har det ikke været med forældede maskiner og stigende udenlandsk konkurrence i tekstilbranchen, men Poulsen har været en dygtig mand, og da han efter 10 år sælger uldspinderiet

er prisen steget 2½ gang - fra 4.000 til 10.000 kr. Måske derfor eftertiden husker Anders Poulsen, som den der oprettede Rebstrup Uldspinderi.

1912-1914. Eget matrikelnummer og skøde

Salget af Uldspinderiet i 1915 har været planlagt i nogle år og adskiller sig fra de andre handler ved, at der nu er skøde på jorden. I 1912 blev jorden fraskilt matr. nr. 1a og får matr. nr. 1g Rebstrup. I februar 1914 er man klar til overdragelse af skødet til Anders Poulsen. Købesummen er jo allerede betalt ved kontrakternes indgåelse i 1888. Arealet med mølledammen er ikke med i overdragelsen, idet det præciseres ”at rettigheden til den tilstødende mølledam ikke strækker videre end brugerens efter de ovennævnte lejekontrakter” (kontrakterne fra 1844 og 1888). Der gik altså 70 år inden brugeren af Rebstrup Nedre Mølle fik skøde på jorden. På dette tidspunkt er uldspinderiet bortforpagtet til Jens Jensen og Anders Poulsen flytter i første omgang til Aars og senere til Katvadgård i Støvring.

1913/1915. Uldspinder Jensen ny ejer

Jens Jensen er født i Vokslev i 1872. Ved sit giftermål i 1906 har han en garn- og klædevarebutik i Skomagergade i Nibe samt uldspinderiet Stordalsmølle ved Binderup Å, Vokslev Sogn. Jens Jensen sælger møllen og butikken i Nibe for i 1913 at flytte til Rebstrup Uldspinderi. I første omgang køber han pr. 1. maj 1913 inventar og løsøre og betaler herfor 1.000 kr. Der er formentlig lavet en købsaftale af uldspinderiet til effektivering, når skødet er klar. Jens Jensen køber ejendommen den 1. februar 1915.

Årene op til 1. verdenskrig (1914 -18) har ikke været gunstige for tekstilbranchen med stigende konkurrence fra udlandet. Disse forhold har måske været drivkraften i Anders Poulsens beslutning om at sælge Rebstrup Uldspinderi, men hvis han havde kendt til de muligheder, som udbruddet af 1. verdenskrig gav for den indenlandske produktion, ville han næppe have afhændet uldspinderiet.

Eftertiden husker Jens Jensen som en arbejdsom, men ikke økonomisk velstillet mand og panteprotokoller og efterladt skriftlig korrespondance giver da også indtryk af, at virksomheden har været underfinansieret. Dette vidner dette brev til Jens Jensen om. Anders Poulsen, den tidligere ejer af Rebstrup Uldspinderi, skriver den 8. juni 1915:

*Jeg var for kort tid siden i Rebstrup og vilde da have talt med dig men du var ikke hjemme du var nemlig på landtur. Nu er jo straks terminen inde og da jeg i år skal bruge mange penge i terminen vil jeg gerne om du kan holde terminen i god tid. Kan du ikke en af de første dage komme herved til mig at vi kan tale om det. Jeg synes der er noget at tale om ved ordningen af pengeforholdene. Du får vel ingen lån i orden til terminen, det er vel fremdeles for dyrt. Jeg venter at høre fra dig angående, men helst at du kommer herved.
Venligst Hilsen A. Poulsen, Katvadgaard, Støvring*

Anders Poulsen havde ved handlen ladet 5.000 kr. stå som sælgerpantebrev i ejendommen, og man fornemmer en presset mand, som er bekymret for sit tilgodehavende. For Jens Jensen har 1. verdenskrig været en økonomisk gave. Det blev svært at importere udenlandsk garn og de danske uldspinderier fik for en tid en opblomstring. Uldspinder Jensens svoger skriver i en lille beretning:

Jens Jensen havde et par gode lette heste og en fjedervogn, hvormed han kørte rundt og samlede uld hos bønderne i de omliggende sogne. Når ulden havde været i spinderiet, kørte Jens Jensen igen ud til landmændene, afleverede den som garn og fik kontanter som spindeløn. Da Verdenskrigen kom i 1914, blev det vanskeligt at få udenlandsk garn, og det blev til en ret givtig virksomhed. Efter krigen kom der igen garn fra udlandet og dermed tilbagegang for

spinderiet. For at udvide oplandet og dermed få en større kundekreds købte Jens Jensen et fabriksnyt Ford T chassis. Min far var karetmager i Vokslev. Han havde før århundredeskiftet fremstillet dagvogne, og nu lavede vi et 4-dørs lukket personkarosseri, der kunne skilles ad og delvis udskiftes med varelad. Uldspinderiet kørte nu i nogle år på denne måde, men det blev efterhånden utilstrækkeligt som eksistensgrundlag for familien.

Valdemar Lassen, der i mange år boede i Rebstrup, huskede Jensens køretøj og fortalte: "Vi havde familie, der boede så langt væk, at far ikke fandt det forsvarligt at bruge kørehestene, når vi skulle på besøg. Derfor betalte han uldspinder Jensen for at køre med os. Når vi kom til en bakke skete det, at Jensen meddelte at "Ford'en skiseme æ' kunne træk op" og alle måtte ud og skubbe. "Ford" blev udtalt med tydelig o-lyd og blødt "d". Valdemar Lassen fortalte, at Jensen ofte var i pengenød og foruden "lillebil kørsel", supplerede han indtægterne med salg af plantefrø.

1926. Uldspinderi fraskilt med matr. nr. 1h

I 1926 gav Jens Jensen op og solgte uldspinderiet, men beholdt resten af ejendommen matr. 1g, idet selve uldspinderiet og jorden omkring bygningen blev fraskilt med eget matrikelnummer -1h.

Kræn Masen var murermester på byggeriet af Hjedsbæk Kro i 1937 og står som nr. 2 fra venstre. Nr. 1 fra venstre er sønnen Dusingus og nr. 5 fra venstre er sønnen Aage, 17 år og senere ejer af uldspinderiet. (Privat foto)

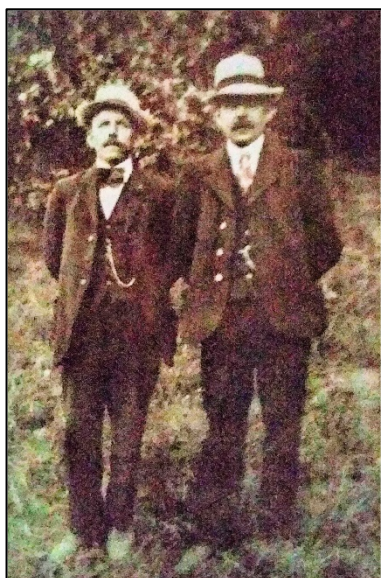
1926 Kræn Masen ny ejer

Den nye ejer var murer Christen Peter (Madsen) Pedersen, kaldet Kræn Masen. Han var 44 år. Født i Rebstrup (Tøttrupvej 30), hvor faren var landbruger og snedker. Kræn Masen blev født den 8. juli 1882 og døbt Kristen Peter Pedersen. Stavemåden tog man ikke så tungt på. Senere (f.eks. i kirkebogen ved sin død) blev fornavnet stavet "Christen". At han blev kaldt "Madsen", udtalt "Masen" med langt "a", kommer efter datidens skik fra faderens kaldenavn (Peter Madsen Pedersen kaldet Pii Masen). Efter disse "logiske regler" bliver en dreng, som er døbt

Kristen Peter Pedersen og hvis far kendes som Pii Masen, således kaldt "Kræn Masen".

I 1904 bliver han gift med Johanne Kristine Nielsen, og i løbet af de næste 16 år får de 10 levende og 3 døde børn. Ved de efterfølgende års folketællinger oplyser Kræn sin profession som murer eller/og uldspindersvend. På den tid ville en ordentlig håndværker aldrig mure et hus om vinteren. For uldspinderierne var vinteren den travleste tid, og en kombination af de to hverv var en sikring af familiens økonomi.

Kræn Masen havde i en årrække, som vinterarbejde, været spinderkarl på Rebstrup Uldspinderi. I 1926 indgår Kræn Masen aftale med Jens Jensen om køb af uldspinderiet, og handlen bliver tinglyst 28. maj 1927. Købet omhandler matr.nr. 1h, som i 1926 bliver fraskilt matr.nr. 1g og sker i første omgang med økonomisk hjælp fra bror Søren, som er gårdmand på Astrupgården. De to brødre køber uldspinderiet sammen med halvdelen til hver. Kræn flytter med sin familie ind i en lejlighed, som indrettes i den nordlige ende af møllebygningen. Han fortsætter med at være murer om sommeren og uldspinder om vinteren, hvilket gav en fornuftig

Kræn Masen til højre sammen med sin bror Søren, gårdmand på Astrupgården, som han havde "giftet sig til"

økonomi i virksomheden. I 1930 bliver Søren købt ud, og Kræn er enejer af Rebstrup Uldspinderi.

1940-45. Uldspinderiet under 2. verdenskrig

2. verdenskrig (1939-45) betød et nyt og dramatisk kapitel i historien om Rebstrup Uldspinderi. Som under 1. verdenskrig blev der mangel på udenlandske varer, herunder uldgarn. Regeringen (gen)oprettede som under 1. verdenskrig et varedirektorat, hvis opgave var at styre varetildelingen bl.a. gennem rationering. For uld betød det, at der blev afleveringspligt på uld, således at fåreavlerne kun måtte beholde en mindre del af den afklippede uld, mens størsteparten skulle afleveres til varedirektoratet. Tanken var vel, at uldgarn på denne måde blev mere tilgængelige for hele befolkningen, men sådan så folket ikke på det, i hvert fald ikke i Himmerland.

Søren Nielsen, amatørarkæolog og lokalhistoriker fra Giver, skriver i: "Min hjemegnes mosaik", (Historisk tidsskrift for Hammerum og Kær herreder, 1967):

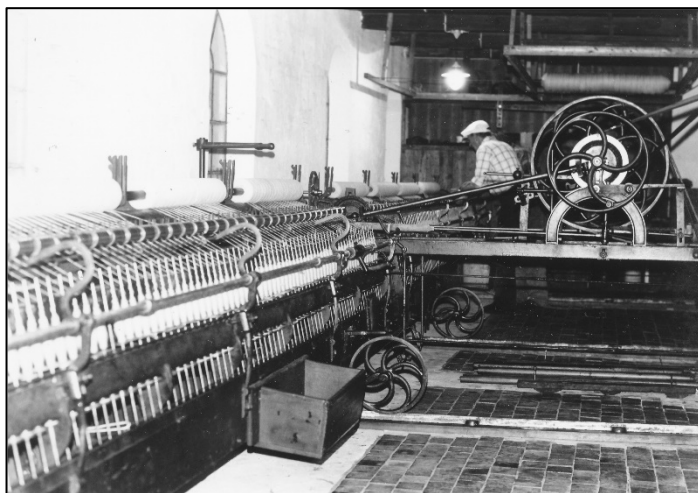
Den sidste tid før krigen var der kun lidt uld for uldspinderiet at arbejde med på grund af, at fåreholdet var en landbrugsgren, som var ved at forsvinde på egnen, men så kom krigen 1940, og arbejdet i uldspinderiet nåede uanede højder - illegalt. Ulden strømmede til i store mængder, og spinderiet gik i døgndrift. Vi fik afleveringspligt for uld og forbud mod at anvende egen produktion, og omgående standsede salg og levering af uld. Rundt om på gårdene fandtes større eller mindre lagre, og det kom nu frem, men ikke til de autoriserede modtagere. Er der noget, der kan få en vare til at forsvinde, så er det, når der fra myndighederne kommer forbud om, at ejeren ikke har rådighedsret over varen. Og er der noget, der kan få den himmerlandske bonde til at reagere lovlydigt, så er det, når han føler sin private ejendomsret trådt for nær. Det ligger urdybt i hans sind. Dertil kom, at det var den almindelige mening, at tyskerne tog ulden, hvis den blev samlet på offentlige samlecentraler. Man havde jo erfaring fra andre varelagre og butikkerne. Det er med alt dette som baggrund, jeg vil, at virksomheden i Rebstrup Uldspinderi i krigsårene skal ses og forstås.

Kræn Masen og Rebstrup Uldspinderi blev kendt viden om. Han havde tilladelse til at modtage og opkøbe uld, som han så skulle føre regnskab over og indberette om til de højere kontrollanter i kontorerne derinde bag Valby Bakke, vel nok til varedirektoratet, som aldrig har været populært ude i befolkningen. Det var sikkert såre lidt, der blev indberettet om. Uldspinderiet ligger noget afsides under bakkerne mellem Mølledammen og engen i Aadalen. Fra Astrupvejens bro over åen går der en sti hen over engen til spinderiet. En dag i et af de første krigsåre, jeg havde ærinde til spinderiet, lå der hundredvis af cykler på engen langs stien. Ved uldspinderiet stod der folk i store klynger, og i og ved indgangsdøren til lagerhuset stod folk så sammenstuvet, så de stod med uldposerne over hovedet for, at de ikke skulle blive trampet ned, og var der en eller anden, som bar sin pose i knæhøjde, var det ugørligt at få den op, så den var synlig. Der gik sære frasagn om de midler, der blev taget i anvendelse for at mase sig igennem, »ildelugt« f.eks.! Vejen ned til uldspinderiet fra den anden side var ufarbar for biler. Derfor holdt der biler i lange rækker på de to veje oven for bakkerne, og cykler lå henslængt oven for nedgangen til spinderiet. Det var ikke alene folk fra landet, man traf, men også folk fra byerne kom med deres uldpakker.

Politiet i Nibe vidste selvfølgelig besked med, hvad der foregik, men det ønskede sikkert ikke at blande sig i det, og lad mig sige det med det samme: Politifolkene der var meget afholdte af egnens befolkning. En eller anden kærlig sjæl må jo nok have underrettet de højere myndigheder i København eller andet sted, for en dag holdt en bil med politifolkene i sognerådsformandens gård i Sønderup, og de spurgte om vej til spinderiet. Sognerådsformanden svarede med at byde dem indenfor til en kop kaffe. Da den var nydt og hyggestunden forbi, lod sognerådsformanden forstå, at det vist var bedst, at de listede tilbage den vej, de var kommen. Og det gjorde de.

Rebstrup Uldspinderi omkring 1946. Den lille bygning i forgrunden er bygget 1937 af Kræn Masen sønner, Dusinus og Tinus. Bygningen indeholdt vaske- rum, tørverum, das og svinesti. Foto Kgl. Bibliotek

Spindemaskineri på Rebstrup Uldspinderi opstillet i Raadvad

listerne var Kræn Masen mere værd end pengene. Jeg kan ikke se rettere, end at ulden, som kom til Rebstrup Uldspinderi blev godt anvendt trods lovparagrafferne. Tyskerne fik det i alle tilfælde ikke.

Retssagen var lidt mere alvorlig, end Søren Nielsen beskriver. I slutningen af 1944 samler Varedirektoratet beviser mod uldspinderiets ulovlige aktivitet og stopper virksomheden ved at konfiskere vitale dele af spindemaskinerne. Kræn Masen vil ikke oplyse navne på sine kunder, og en retssag mod ham forberedes. Den kom i marts 1945. Det endte ganske rigtigt med en bøde, som Søren Nielsen skriver, men hvilken bøde? Det blev til 16.000 kr. og 30 dages

Ulden vedblev at strømme ind i stadig stigende mængder til spinderiet. Folk stod i kø længe før solopgang ved dørene. Loft og lager- rum blev overfyldte, og det blev nødvendigt at få modtagelsen bedre organiseret. Jeg husker, at cyklisterne kom i lange striber med uldpakken på cyklen, og kort efter kom de tilbage med samme pakke; de var bleven afvist, men så havde de en seddel i lommen, hvor der var en dag og et klokkeslet; så kunne de komme igen, hvis de kunne legitimere sig med seddelen. Arbejdet gik sin gang, og der blev set mellem fingrene med Kræn Masens virksomhed til hen mod krigens slutning. Så en dag kom der tilsigelse til ham om at møde i retten i Nibe. Det blev til en bøde, som han valgte at sidde af, og jeg tror nok, at han havde det meget hyggeligt med dem, som skulle sørge for at passe på ham. Befolkningen - kunderne reagerede øjeblikkelig. Der blev sat lister i gang med indsamling til en penge - takkegave. Alle ville være med, og de, som listen ikke kom til, kom til denne. Det var vist ikke nogen ringe sum, der blev samlet; hvor stor ved jeg ikke. Men jeg er overbevist om, at de mange navne på

arrest. I en tid, hvor timelønnen var 1-2 kr., og et nyt hus kunne bygges for ca. 8.000 kr., var straffen meget høj - også selv om Kræn hyggede sig i Nibe Arrest og egnens befolkning indsamlede 8.000 kr. som takkegave.

En af de mange historier om Kræn Masen lyder således: På dagen for løsladelsen, som skulle ske kl. 12, tilbød arrestforvareren at løslade Kræn efter morgenmaden, så han kunne nå toget til Vegger (nærmeste station til Rebstrup), men Kræn Masen sagde: "De siger, a har gjort noget ulovligt og idømt mig en straf. Den ønsker a at udstå". Altså ikke noget med at blive løsladt før tid. Medvirkende til afslag af det venlige tilbud har muligvis også været, at han har været vidende om, at en delegation ville møde op kl. 12 for at hente ham hjem i hestevogn til modtagelse med æresport og takkegave, således som Søren Nielsen beskriver. Man taler om

Kartemaskine på Rebstrup Uldspinderi, her opstillet i Raadvad

Lov og Ret, som to ting der følges ad. Et er sikkert: Christen Pedersen kom aldrig til forstå, at den dom var "ret" og det samme gælder den himmerlandske befolkning.

1946. Uldspinderiet genåbner. Ny ejer Aage Pedersen

I 1946 blev der mulighed for at genåbne uldspinderiet - lovligt, men Kræn Masen, der nu var blevet 64 år, ønskede at trække sig tilbage og solgte spinderiet til sin yngste søn Aage Verner Pedersen.

Kræn Masen blev boende i uldspinderiet frem til sin død 2 år senere. Den 1. oktober 1948 gik Kræn, som så mange gange før, på harejagt i ådalen, men kom ikke hjem til den ventede tid. Hans søn fandt ham død i bakkerne, ramt af et hjerteslag. Uldspinder og murer Christen Peter Pedersen blev, med stort følge, begravet på Sønderup Kirkegård, hvor hans gravsten er bevaret.

Den nye ejer, Aage Verner Pedersen, var Kræns yngste søn. Født i Foldager i 1920. Som 6-årig flyttede han sammen med faderen og den hjemmeboende del af familien til Rebstrup Uldspinderi, og stedet blev omdrejningspunkt for resten af hans liv. Fra han var 17 år havde han arbejdet for faderen og boet sammen med ham i uldspinderiet. Nu var han 26 år og skulle føre spinderiet videre. Det blev en forrygende start. Det strømmede til med kunder, og det stod hurtigt klart, at modtagelsen af uld skulle organiseres bedre. Derfor indførte "Uldspinderen" eller bare "Spinderen", som Aage Pedersen blev kaldt, en månedlig modtagelsesdag. Han har fortalt:

"Jeg glemmer aldrig den første af disse modtagelsesdage. 1.600 mennesker fra nær og fjern var ved at vælte Spinderiet. Jeg var stået tidligt op for at være klar. Lidt op af formiddagen trængte jeg til frisk luft, men kunne ikke komme ud af døren og måtte kravle ud af et vindue på bagsiden af huset. Da jeg ville ind igen ville folk ikke lade mig komme forbi. Det varede længe, inden det gik op for folk, at det var uldspinderen, der ville forbi. Den dag kom der til at ligge 10.000 pund uld på loftet".

1954. Aage Pedersen anlægger dambrug

De gode tider fortsatte nogle år, men efterhånden kom der mere gang i verdenshandlen og dermed også adgang til udenlandske uldvarer. Der blev igen mindre søgning til Rebstrup Uldspinderi, og i 1954 anlagde Aage fiskedamme ved uldspinderiet - Rebstrup Damkultur. Uldspinderiet blev ikke lukket, men kørte kun nogle uger i december måned. For at få plads til dambruget blev der købt lidt mere jord fra matr.nr 1a, der nu ejedes af Svend Børresen.

1963. Uldspinderiets maskiner sælges til Nationalmuseet

I begyndelsen af 1960'erne hed Nationalmuseets leder P. V. Glob, en fremsynet og farverig person med mange ideer. Én af ideerne var, at der skulle oprettes et industrimuseum, ved København selvfølgelig. I denne plan passede uldspinderiet fra Rebstrup og i 1963 blev maskinerne købt af Nationalmuseet for 16.000 kr. og kørt til Brede nord for København. Planen var, at der ved Mølleåen skulle opføres en kopi af møllebygningen, hvori maskinerne skulle genopstilles. Der kom ny ledelse på Nationalmuseet, som prioriterede anderledes, og der kom til at gå henved 17 år, før den nye bygning var opført ved Stampen, Raadvad. Maskinerne kom ud af magasinerne i 1980, og de følgende år blev der brugt mange kræfter på at få maskinerne gjort køreklar efter de mange år i magasinerne. For Aage var det meget vigtigt at få Uldspinderiet til at køre igen, men det var ikke nemt for ham at forstå beslutningsformen og tempoet i en stor organisation som Nationalmuseet. Det blev til en del diskussioner og kontroverser med "Kjøbenhavnerne". Aage, hans bror Elmer og fætter Evald arbejdede af flere omgange med Uldspinderiet og fik det i gang igen og publikum kunne i særlige åbningsuger se spinding af uld ved vandkraft.

Omkring 1987 var opgaven fuldført, og tanken var, at den gamle uldspinder nu skulle oplære personale fra Nationalmuseet i brug og ikke mindst vedligehold af de gamle maskiner, men det skete ikke. Igen var der blevet prioritet anderledes. Bygningen forfaldt. Det dyre nybyggede vandhjul rådne, fordi der ikke blev kørt med det, og til sidst blev maskinerne taget ned og lagt i magasin - igen. Efter flere indbrud og hærverk er bygningen nu revet ned. Aage døde i 2003 og oplevede ikke dette.

Rebstrup Uldspinderi opstillet i Raadvad

1963. Mere jordkøb, dambruget udvides

Da spindemaskinerne var fjernet, blev den gamle møllebygning fra 1844 fjernet, således at kun en mindre del stod tilbage og indrettet til redskabsrum og værksted for dambruget. I resten af arealet blev der anlagt to mindre fiskedamme. Dambruget blev endvidere udvidet på et areal købt af Laurits Lassen, (Trængstrupvej 39).

1981/1986. Dambruget overtages af 3. generation

Aage Pedersen drev dambruget frem til 1981, hvor sønnen Bent Ebdrup Pedersen (dette skrifts forfatter) overtog dambruget, først som forpagter og fra 1986 som ejer. Med sit ejerskab gennem 40 år var Aage Pedersen den person, der har ejet møllen i længst tid. Hans far og hans søn ejede hver møllen i 20 år. Produktionen blev i årene efter sønnens overtagelse hævet og dambruget blev indrettet med rensningsanlæg. Altså brug for mere jord og igen var det matr. 1a og Børresenfamilien, nu Håkon Børresen, der solgte.

1986. Dæmningsanlæg og mølledam købes

Ved samme lejlighed blev arealet med dæmningsanlæg og den tilbageværende del af mølledammen købt. Dermed var Nedre Mølle blevet ejer af dæmningsanlæg og mølledam, og efter 142 år var lejeaftalen fra 1844 ophørt. Dette skete i 1986.

2006. Vandløbsmyndigheden inddrager opstemningsret

I 1990'erne kom der mange nye love og regler for dambrugsdrift og da Nordjyllands Amt, som vandløbsmyndighed, i 2006 inddrog vandindvindingsretten og forlangte opstemningen fra 1844 fjernet, var det slut med at drive dambrug ved Rebstrup Nedre Mølle.

2007. Miljøministeriet ny ejer

Som situationen var, tog Bent Ebdrup Pedersen imod Miljøministeriets tilbud om at købe dambruget. Rebstrup Nedre Mølle havde da været i familien Pedersens eje i 80 år.

Udflugt til Aarhus med lærer Alstrup

Uddrag fra Ernst W. Jensens erindringer "Min tid i Støvring"

Vi var på skoleudflugt, formodentlig til Aarhus, da vi havde frikørsel med DSB en gang om året for de to store årgange, 6. og 7. klasse. Støvring Skole var da opdelt i fire klasser. Til at undervise var der tre lærerkræfter; en lærerinde og to lærere. Min skoletid, 7 syv år, står for mig som en virkelig god tid.

Førstelærer Alfred Alstrup kom til Støvring Skole i 1924. Han afløste den gamle hvidskæggede Bitsch Lauritsen, som var kendt for sin sangundervisning. Jeg var med min storebror Svend i skole en dag før min egen pligtige skolegang begyndte. Der så jeg et apparat, som jeg aldrig har set siden. På klaviaturet kunne han opbygge forskellige skalaer i dur og mol. Bitsch Lauritsen var også kirkesanger. Andenlæreren, Hans Povlsen, blev senere kendt himmerlandsk forfatter. Han udviklede sin egen danskundervisning, som blev kaldt laboratoriedansk, hvor eleverne selv arbejdede i deres eget tempo. "Børn er ikke født dovne", var et af hans temaer, "og de skal have tid til at udvikle sig efter deres evner og modenhed. Tvang er af det onde".

Men tilbage til udflugten til Aarhus. Wagonen, som vi sad i, havde flere kupeer, og en gang langs den ene side, hvorfra man let kunne skifte kupe. Vi var nok otte-ti i hver kupe. I vores kupe var vi kålhøgne og opstemte af alt det nye, der mødte os. Desværre huskede jeg alt for tydeligt min faster Stines beskrivelse af avissælgerne, og jeg tillod mig at hænge langt ud af kupevinduet og råbe: "A' fiser og laver ballade". Lærer Alstrup viste sig straks i døren og greb den formastelig i kraven og satte mig grundigt på plads med ordene: "Sådan kan man ikke opføre sig, når man er i byen. Nu kan du sidde der i hjørnet længst fra vinduet resten af turen". Det er opdragelse, der huskes.

Samme lærer Alstrup husker jeg som den lærer, der lærte mig mange sange, bl.a. lærte han os Anton Berntsens "Det kniber altid at komme op, bommelom", og "Mi' nabo Pie Sme' er en underlig jen" og mange af Aakjærs herlige sange om rugen, om havren og Jens Vejmand og mange, mange flere. Desuden husker jeg lærer Alstrup, fordi han gav mig "Grimms Eventyr" i en fin og stor udgave, da jeg skulle på kystsankatorium i Hjerting for anden gang. Gode stærke minder, der varmer.

Jenny og Jens Knudsen, Juelstrup

Skrevet 2018 af Jenny og Jens Knudsens søn Niels Kristian Knudsen og hans hustru Aase Krebs Knudsen på baggrund af, hvad de husker Jens fortalte dem. Fortællingen er forkortet og redigeret af Niels Nørgaard Nielsen. Denne artikel er fortsættelsen af fortællingen om Jens Knudsen i sidste udgave af Hanen

Knoldegården før 1905. Fra venstre: Pouline, Anna, Margrethe, Gertrud, Jenny Margrethe, Caroline, Niels Christian og Hans. På vognen Niels Gertanus

På Knoldegården, ejet af Caroline og Niels Chr. Nielsen, skulle datteren, Jenny Margrethe Nielsen (født 21. januar 1902) komme hjem fra Sjælland, hvor hun havde haft plads i Stenløse.

Hun kom, og Jens (født 10. juni 1902 i Sørup) beskrev det med få ord, men det var også nok. Så var der noget med bal i Sønderup og en forlænget tur hjem. Og hvorom alting er, 21. juli 1927 blev de gift. Først viet hos sognefogeden, senere velsignet i Trængstrup Frime-nighedskirke. Her hørte Jennys familie til.

Syv år tidligere, i dagene før kirken skulle indvies, 28. november 1920, havde Jens gået og hjulpet til med arbejdet med at anlægge kirkegården og gøre området ved kirken i stand. Han tjente på det tidspunkt på Kærvang hos gårdejer Jens Theodor Jensen-Sønderup.

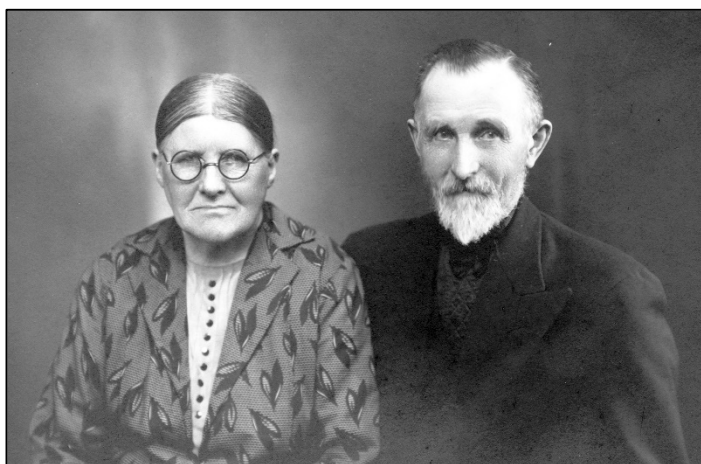
Efter festen på Knoldegården tog de samme dag til Grøftager ved Ladelund, hvor deres første hjem lå, og hvor de lagde deres kræfter og indsats de første ni år af deres lange ægteskab. I Jenny havde Jens fået den bedste kone, der tænkes kan. Hun havde selvfølgelig, som man gjorde i hendes familie, gået i Sønderup Friskole, og også som ung deltog hun aktivt i livet omkring friskolen i den udstrækning, hun havde mulighed for det. Her gik Jenny til gymnastik. Hun var en dygtig gymnast og deltog blandt andet i De danske Gymnastikforeningers landsstævne, og mon ikke hun også var med til at optræde i dilettant- og lystspilforestillinger, som blev øvet og opført på friskolen.

Livet igennem huskede hun replikker og verslinjer, som hun med humor citerede, når anledningen var til det, som eksempel kan nævnes; ”Langsomt, ja, næsten dråbevis, nød han den ædle vin”. Eller det kunne være Johan Herman Wessel: ”Du lille vakre Karen Bach! / For hvert et mødigt Sting, du stak / På en mig højst nødvendig Frak / Som sprak / Tak”. Og det var Jenny, der lærte børnene sangene; de muntre såvel som salmerne – de sidste ikke mindst til jul.

Det er Grundtvig, der har sat ordet ”folkelighed” eller ordene ”det folkelige” i omløb i vort land, og i Grundtvigs tolkning har disse begreber ikke noget at gøre med det let tilgængelige, den lette underholdning eller det populære, hvilket der ellers, som en misforståelse, ofte gives udtryk for i dag. ”Folkelighed” derimod kommer til udtryk, hvor der i et folk er en interesse for og et vist kendskab til folkets egen kultur og historie. Det vil sige til dets myter, sagn, eventyr, litteratur, religion, historie og til sprogets betydning. Og hvor der samtidig hermed udfoldes et vist engagement, en medleven og en medansvarlighed i det aktuelle.

Også ordet billighed, forstået i betydningen rimelighed, lempelighed, skønsomhed og fremkommelighed, er af betydning her. Uden at tegne et fuldstændigt billede, tror vi, disse ord er med til at pege på noget karakteristisk for livet på Knoldegården, som det formede sig, da Jenny var barn og ung.

Et par anekdoter skal med her: På et tidspunkt, hvor Morten Nielsen var skoleleder på friskolen, var Jennys far Niels Chr. Nielsen formand for friskolens bestyrelse. En aften blev der afholdt bestyrelsesmøde på Knoldegården. Her skulle der tages stilling til flere spørgsmål vedrørende friskolen. Et spørgsmål drejede sig om tilrettelæggelse af en foredragsrække, og især spørgsmålet om mødernes begyndelsestidspunkt havde, vist nok af sparehensyn vedrørende lys og/eller varme, optaget mødedeltagerne. Muligvis gjorde visse rationerings-bestemmelser fra Den første Verdenskrig sig endnu gældende på den tid.

Jennys forældre Caroline og Niels Christian ca. 1930

Da de har fået afklaret de forskellige spørgsmål, går de ind til Caroline i den anden stue for at få en tår kaffe og en snak. Niels Chr. forelægger straks resultatet af drøftelserne for Caroline blandt andet vedrørende mødetidspunktet og spørger: ”Tror du ikke nok, det kan gå an”? ”Ok jo”, svarer Caroline prompte, ”så kan du og Morten jo gå rundt og malke”. Dengang malke man endnu tre gange dagligt, og nu havde man tænkt sig at lægge møderne netop på det tidspunkt, hvor malkningen fandt sted.

Mon ikke de alle i al stilfærdighed har moret sig, da problemet stod dem klart? Historien kan blandt andet minde om, at det endnu på den tid var almindeligt, at det var kvinderne, der malke. Niels Chr. fik aldrig lært at malke. Måske var det en medvirkende årsag til, at han glemte at tage misteltenen i ed, men takket være Caroline blev samme aften et mere hensigtsmæssigt tidspunkt for mødernes afvikling fastlagt.

Ved en anden lejlighed havde Niels Chr. solgt en ko. Den handel fortrød han. Engang, da folkene var gået ud efter eftermiddagskaffen, tog han sagen op over for Caroline og fremførte blandt andet: ”Den mand, jeg har solgt koen til, han har nu også snydt mig”. Hertil svarede Caroline: ”Har han snydt dig? Har du da ikke fået det, du har forlangt for koen”? ”Jo, jo, det har jeg da”, siger Niels Chr., hvorefter Caroline stilfærdigt afslutter sagen med bemærkningen: ”Jamen, så har han da heller ikke snydt dig”, og Niels Chr. kunne beroliget bemærke ”nej såmænd, nej såmænd”.

Jenny havde et nært forhold til sine forældre og ni søskende. Men så var der jo også Per. Pers mor hed Karen. Hun blev aldrig gift, men fik Per og flyttede sammen med ham ind i et lille hus ved siden af sit hjem, der lå som nærmeste nabo til Knoldegården. Per og Jennys ældre bror, Hans, var jævnaldrende, og de kom godt ud af det sammen. Da de var omkring ti år, døde Pers mor. Per havde slægtninge på egnen, men da man spurgte ham, hvor han helst ville være, svarede Per: ”Jeg vil helst være på Knoldegården”, og sådan blev det. Fra da af hørte Per som en naturlig ting med til børneflokken fra Knoldegården. Da Per voksede til, kom han ud at tjene. Han blev aldrig gift, blev uddannet kontrolassistent, og arbejdede som sådan en årrække. Som ældre kom han atter til at bo i det hus, han og hans mor flyttede ind i, da han blev født. ”Pers Hus” har aldrig i juridisk forstand været Pers Hus. Da Pers mor døde,

Familien Nielsen på Knoldegård. Bagerst fra venstre: Anna, Hans, Niels Gertanus, Margrethe og Jenny Mellemste række fra venstre: Nikolaj og Gunnar Forrest fra venstre: Gertrud, Caroline, Niels Christian, Ingeborg, Pouline. Foto cirka 1920

erhvervede Niels Chr. huset, og det hørte således til Knoldegården indtil engang i 1970'erne, hvor det blev solgt fra.

Som allerede fortalt, havde Jenny været ude at tjene. Ikke blot på Sjælland, men også andre steder. Her kan nævnes Karl Pedersens hjem Astrupgården i Astrup og hos en manufakturhandler i Aars. Herudover havde hun plads i Vindblæs, og hun var også pige i sit hjem på Knoldegården. Som Jens havde også hun været på højskole. For hendes vedkommende var det Vrå højskole i Vendsyssel, og hun tænkte ofte tilbage på sit højskoleophold med glæde. Jens Bertelsen,

som på det tidspunkt var forstander på Vrå højskole, havde tidligere været frimenighedspræst i Vrå, og fra år 1900 og nogle år frem holdt han fra tid til anden gudstjeneste i Sønderup Kirke, inviteret af den kreds af mennesker, som var påvirket af Grundtvigs tanker om frihed i kirke og skole spørgsmål.

Jenny var i alle måder godt forberedt på en rolle som husmoder. Desuden var hun flittig, utrolig omgængelig, kærlig og mild. Hendes evner strakte vidt. Og der var mange ting, man skulle kunne. Arbejdet inden døre var lige så vigtigt som det ude, for at alt fungerede og økonomien hang sammen. Håndarbejde af en hver art beherskede hun, og selve husholdningen, hvor alt blev lavet fra grunden, tog hendes ferme hænder hurtigt og hjemmevant fat på.

Caroline, Jennys mor, var født og opvokset på Morsinggården i Åstrup. Hendes mor og far, Anne Marie (kaldt Ann Mari) og Poul Peter Hansen blev på Morsinggården på aftægt, da deres anden datter, Jensine Margrethe, og svigersøn, Morten Kristian Andersen, overtog gården formodentlig i 1891. Desværre døde datteren allerede i 1901, og i 1909 døde Poul Peter Hansen, og da svigersønnen giftede sig igen, følte Ann Mari sig ikke rigtig til rette, og hun flyttede til Knolde, hvor hun kom til at bo i Pers Hus. Huset ligger for enden af Knoldegårdens store have, men på den anden side af vejen.

En gang, medens Ann Mari endnu boede på Morsinggården, havde hun været på besøg på Knoldegården. Da hun skulle hjem til Morsinggården igen, fik Jenny, som på det tidspunkt var en lille pige, lov til at komme med. De vandrede af sted, og det blev en temmelig lang tur på syv-otte kilometer. Ann Mari ville gerne snakke og benyttede enhver lejlighed. Og der stod så Jenny i "halve timer" og ventede.

Mange år senere, da Jens tjente på Knoldegården, og Ann Mari var flyttet ind i Pers Hus, erfarede også han, at Ann Mari gerne ville snakke. En dag stod han inde i haven og klippede hæk. Ann Mari var på vej fra Pers Hus op til gården for at spise middagsmad. Da hun nåede op til det sted, hvor Jens stod, stoppede hun op og spurgte ind over hækken: "Hvad sejer do"? Skønt Jens ikke havde sagt et ord, svarede han høfligt, og de fik sig en lille snak.

Jenny som ung

Som sædvane var, sov næsten alle til middag på Knoldegården. Medens Jens tjente der, lå hans værelse op ad bryggerset, hvor Ingeborg, Jennys yngste søster, vaskede op med Ann Maris hjælp. Ingeborg var imidlertid lidt kåd og drilvorn. Hun larmede og skramlede med kopper og tallerkener og lod ind imellem som om, hun var ved at tabe en kop eller tallerken. Den gamle bedstemor udbød gang på gang: ”Åh nej da bån, det måtte dat, åh nej, det måtte dat”. En dag, da scenen havde gentaget sig, og blandt andet også havde forstyrret Jens’ middagsøvn, kunne han ikke lade være med at sige, da han var kommet op og passerede Ingeborg: ”Du er vel nok en stor pige, at du kan drille din bedstemor”. Bemærkningen falder godt i tråd med Jens’ retlinjethed og uforfærdethed. Men derom senere.

I Grøftager var der små kår, men dag for dag skete der forbedringer ude som inde. Tre piger blev født her, Asta, Dora og Betty. Også her kørte Jens mælketur for at supplere indtægterne.

Jens som ung

En dag gik Jens i marken og rensede roer. Gammel Kristian kom forbi på sin cykel, standsede og sprang af. Jens holdt hesten an, og de vekslede ord. Gammel Kristian roste roerne, og Jens replicerede lidt spøgefuldt: ”Ja såmænd, men nu kan vi nok ikke få råd til at blive her så meget længere, for der er et lån, der skal udbetales”. ”Nå”, sagde Gammel Kristian, ”a ska oss te å skøn mæ å hjem”, hvorefter han svang sig på cyklen i en vis fart. Skønt Jenny og Jens havde mulighed for at skaffe gode kautionister, beskæftigede det selvfølgelig Jens’ tanker.

Nogle dage senere, da Jens kom hjem fra mælketuren, kunne Jenny berette, at de havde haft besøg af Gammel Kristian. Jens spurgte: ”Nå, hvad ville han”? Jenny svarede: ”Han sagde, at vi godt kunne låne pengene af ham”. Gammel Kristian havde haft naboejendommen, men han havde solgt den til Søren Nielsen, og boede nu i et hus Haverslev. Som sagt, så gjort. Gammel Kristian og Jens gik til sognefogeden, som forfattede et dokument med de nødvendige betingelser for et lån. Derefter betalte Jens punktligt afdrag og renter, når forfaldsdagene kom, indtil lånet var tilbagebetalt. Ikke én gang fik han en kvittering. Men det var også helt overflødigt – den gang.

Hvordan tanken om at handle ejendom opstod, har vi glemt. Måske fik de et godt tilbud på ejendommen i Grøftager. I hvert fald solgte de, og så satte de sig på sengen og græd. Men betingelsen for salget var, at ejendomsmægleren skulle hjælpe dem med at finde et nyt sted. Og det gjorde han. Ret hurtig fik de fremvist Sørup Østervang. Her var et forholdsvis nyt stuehus, som Jenny godt kunne tænke sig, og udbygninger og mark må også være faldet i Jens’ smag, for slutsedlen blev skrevet, og i november 1936 flyttede de ind. Ejendommen lå, som Jens’ barndomshjem, tæt på hovedvej 13, men længere mod øst i Juelstrup, skråt over for Juelstrup Præstegård. Her var ikke langt til Sørup, og kun cirka to km til stationsbyen Støvring med dens udbud af diverse butikker, håndværkere og så videre.

Ejendommen i Juelstrup omkring 1960

Det var vel en bedre og større ejendom, end den første, de havde. Men alligevel var det lidt som at begynde forfra igen. Sørine og Lars Peter Kristensen, som de havde købt af, var ældre folk. De havde passet ejendommen godt. Alligevel var der nok at tage fat på, ”stille og roligt gik det fremad”, som Jens senere sagde.

I Juelstrup blev familien forøget med endnu en pige, Birthe, og til sidst en dreng, Niels Kristian, opkaldt efter begge sine bedstefædre. Det fortælles, at da Jens af nabokonen fik besked om, at det var ble-

vet en dreng, gik han nede i kæret og såede kunstgødning. Budskabet foranledigede, at han vendte hjem med oplysningen om, at nu ville han ikke arbejde mere den dag.

I årene der kom, var kontakten til begges familier noget helt naturligt. Anledningen kunne være mærkedage, men ikke sjældent kiggede man ind, hvis vejen faldt forbi, eller man kom ubudt på aften- eller søndagsbesøg.

Var der Gammel Dansemusik i radioen, kunne det hende, at Jenny og Jens tog sig en svingom på dagligstuegulvet. Og i vinterhalvåret læste Jens ofte højt om aftenen af for eksempel drengebøgerne ”Rasmus fra Rodskov”, ”Gyngehøvdingen” og ”Dronningens Vagtmester”, men også flere af Niels Anesens ungdomsbøger og Jakob Knudsens romaner og mange andre blev læst. Det var aftener, som flere af børnene og Jenny satte stor pris på. Ofte sad hun med strikketøjet disse oplæsningsaftener, indtil det var tid til at lave aftenkaffe.

Med naboerne blev der samarbejdet. Man hjalp hinanden praktisk, når behovet var. Og et par aftener i vinterens løb inviterede man til kaffebord. Så gik snakken, kortspil og tobakståger blandede sig med strikketøj og husmodertips.

Jens Knudsen sad i Buderup-Gravlev Sogneråd fra 1943 til 1950

Inden længe var Jens involveret i sognets ”styre”. Han blev medlem af Sørup Menighedsråd, og kom til at sidde med regnskaberne som kasserer. Pastor Jens Poulsen var en både veltalende og hjælpsom mand, men ikke regnskabskyndig. Ikke desto mindre gav han beredvilligt Jens flere regnskabsmæssige anbefalinger, som Jens fulgte det første år, han var kasserer. Det medførte en påtegning fra provsten for fejl og mangler, så præstens ord om hjælp i denne sammenhæng havde ikke været så meget værd. Derefter satte Jens sig grundigt ind i de regnskabsmæssige principper.

Næste år ved det store menighedsrådsmøde, hvor menighedsrådene fra Gravlev, Støvring og Sørup var samlet, afleverede pastor Poulsen regnskaberne, som havde været til gennemsyn og godkendelse hos provsten, tilbage til de respektive kasserere med en bemærkning om, at provsten som det eneste havde fundet regnskabet fra Sørup Menighedsråd fejlfrit.

Som medlem af sognerådet blev Jens blandt andet valgt ind i børneværnet. Der var ubehagelige sager, hvor en nabofamilie var involveret, men Jens gik ikke på kompromis. Han fulgte sin samvittighed samt ret og rimelighed. Arbejdet i sognerådet rakte tidsmæssigt ud over de fastlagte sognerådsmøder. Der var adskillige møder i diverse udvalg, og fra tid til anden trak de ud, men det var Jens' indstilling, at havde man sagt "ja" til at lade sig opstille som kandidat til et muligt medlemskab af sognerådet, måtte man, såfremt man blev valgt, være rede til at yde en indsats og honorere arbejdsmæssigt, hvad det krævede.

Ikke så sjældent kom folk for at drøfte lokale spørgsmål eller spørge om råd og vejledning. Kort efter jul kom for eksempel over en periode på flere uger af og til folk i Jenny og Jens' hjem for at få hjælp til opgørelse af deres skatteschema. Det foregik i dagligstuen ved det store bord, og da hændte det fra tid til anden, at de to mindste børn fik lov til at blive i stuen. Selv om de langt fra forstod alt, hvad der blev talt om, var det spændende at lytte til de voksne mænds samtaler. Indledningsvis handlede det om stort og småt, men snart øgedes koncentrationen hos voksne og børn. Nye ord dukkede op for børnene. Ordet "besætning" kendte de, men så føjedes nye ord og udtryk til som for eksempel "ejendomsværdi", "fradrag", "løsøre", "det skal helst godkendes", inden man endelig nåede frem til det magiske "skattepligtig indkomst".

Jens modtog ikke betaling for sin "revisorindsats", men fra tid til anden faldt der, når skatteschemaet var gjort op, en krone eller to af til børnene fra naboer eller andre, der havde fået hjælp. Godt en månedstid senere fulgte så "ligningen", som foregik på kommunkontoret, og som, så vidt jeg husker, godt kunne strække sig over flere uger for endelig at slutte af med "indkaldelserne", der tog flere dage. Jens blev genvalgt ved det følgende sognerådvalg, men derefter sagde han "nej tak" til genopstilling. Han var af den opfattelse, at den enkelte ikke burde blive siddende i diverse råd og/eller bestyrelser for længe. For folkestyrets skyld var det bedst, at så mange som muligt fik muligheden for at være med.

Mejeribestyrer Hansen på Andelsmejeriet Elinelund i Støvring var en bestemt og dygtig mand. På et tidspunkt fik bestyrelsen for mejeriet ny formand, nemlig Pris Kristensen, som foruden at være ejer af Bundgårdsminde, en gård ved hovedvej 10 syd for Støvring, også ejede en stor købmandsforretning i Aalborg. Samarbejdet de to imellem gik ikke for godt. Bestyrelsesformanden "forventede ekstra tjenester", som Hansen til sidst afviste at efterkomme. På en generalforsamling, hvor Pris Kristensen stillede op til genvalg, stod Jens Knudsen op og lagde et godt ord ind for Hansen. Han mente, at i stedet for at rette utak imod mejeribestyreren, skyldte man ham både tak og anerkendelse. Jens Knudsen var, som medlem af bestyrelsen, også på valg det år, og ved den efterfølgende afstemning fik Pris Kristensen lang færre stemmer end Jens Knudsen. Pris Christensen måtte gå af som formand, men Jens ønskede dog ikke at blive formand for bestyrelsen.

Imidlertid fik historien et efterspil. Pris Kristensen anlagde nemlig sag mod mejeribestyrer Hansen for injurier. Ved retten i Nibe blev flere vidner afhørt, deriblandt Jens Knudsen. I overensstemmelse med fakta sagde han, at han aldrig havde hørt mejeribestyrer Hansen udtale sig injurierende om Pris Kristensen. Et andet vidne kunne ikke huske, hvad der var sagt og gjort, og sagen endte med, at Hansen fik en bøde. Bagefter "gik snakken", at dommeren var katolik ligesom Pris Kristensen. Som et resultat af modsætningsforholdet tog mejeribestyrer Hansen sin afsked, hvilket mange af mejeriet Elinelunds andelshavere beklagede.

Jens var, hvad man på jysk vil kalde "nodens". På ejendommene i Grøftager og i Juelstrup var der orden i stalden, på marken og i hvad, han ellers beskæftigede sig med. Jævnfør arbejdet som kasserer i menighedsrådet og opgaverne han påtog sig som medlem af sognerådet for eksempel. Men også forholdet til andre mennesker var præget af retsind, uanset hvem han stod

over for. Det være sig ”storkøbmanden”, der forventede særlige tjenester af mejeribestyreren, eller naboen, han måtte i clinch med, da denne gjorde en tjenestedreng fra fattighuset i Gravlev uret. Da trådte Jens til dels som forsvarer for mejeribestyreren dels som drengens værge. Penible situation, men det fik ikke lov til at påvirke sagernes udfald. Jens var almindeligvis engageret, rolig og afbalanceret, men i meget travle perioder, eller hvis tingene gik ham imod, kunne han kortvarigt blive sammenbidt og give udtryk for sin utilfredshed. Bagefter fortrød han disse situationer, tænkte over dem og følte, det var hans fejl.

Jenny og Jens på Rebildhus ved deres fælles 70-års fødselsdag juni 1972

På et tidspunkt i 1950'erne fik Jenny leddegigt. Hvor meget ”guldkuren”, som hun fik, hjælp, er svært at vurdere, men sygdommen mærkede hende i stigende grad, og var en medvirkende årsag til, at de solgte ejendommen i Juelstrup i november 1966. Ret hurtigt fandt de huset på Tværgade i Haverslev, hvor de tilbragte nogle gode år.

I efteråret 1985 blev Jenny opereret på Hobro Sygehus for en kræftsvulst. Operationen gik godt, men lægerne havde ikke fået alt fjernet, og 21. juni 1987 døde hun hjemme

på Tværgade. Ved begravelsen fra Haverslev Kirke, var der mange mennesker til stede.

Efter et år alene i huset solgte Jens huset og flyttede i beskyttet bolig. Det var klart, at Jens savnede Jenny, men han erkendte, at de havde haft et langt og godt liv sammen, og han indrettede sig så godt, han kunne. Han havde aldrig deltaget i madlavningen, for som det var skik på landet den gang, arbejdede mændene til det var spisetid, og maden stod på bordet. Men nu klarede han selv morgenmaden og kogte for eksempel havregrød.

Sin 90-års fødselsdag fejrede Jens Knudsen på Rebildhus med middag og dans, og han fortsatte med at tage i byen, når der var lejlighed til det. I marts 1994 var han så uheldig at falde om natten og brække lårbenet. Nattevagten fandt ham, og han blev indlagt og opereret på Hobro Sygehus. Måske var det bedøvelsen, måske i kombination med alderen. Under alle omstændigheder blev han aldrig helt klar igen. Og efter en uges forløb sov han stille ind 17. marts 1994. Også ved hans begravelse fra Haverslev Kirke var der stort fremmøde.

Jens' fortællinger byggede aldrig på utidig nysgerrighed eller nyfikenhed vedrørende døgnets flygtige hændelser. Det var om det, tiden havde sorteret det uvæsentlige fra, og hvor skæbner og livsforløb stod tilbage. Dermed medvirkede hans fortællinger til i glimt at kaste lys ind over menneskers tilværelsesvilkår, som de formede sig i perioden fra slutningen af 1800-tallet og hundrede år frem.

Gårdmøller

Samlet og redigeret af Niels Nørgaard Nielsen

Langt tilbage i tiden har der eksisteret møller som drivkraft til formaling af korn, pumpning af vand, valkning af tøj eller hvad der har været brug for. Disse møller var langt op i tiden vandmøller, men siden kom vindmøllerne til. Først i form af stubmøller, hvor hele møllehuset skulle drejes op i vinden for at virke. Siden kom de mere avancerede hollandske møller, hvor kun møllehatten skulle drejes op mod vinden. I første omgang skete dette ved manuelt at dreje møllehatten, siden fremkom et mere avanceret arrangement, hvor et system af krøjerotorer sørgede for at møllen hele tiden blev holdt op mod vinden.

Den klassiske "hollandske" vindmølle – her møllen i Øster Hornum, der var en erhvervsmølle, hvor egnens landmænd kom for at få malet kornet

Hæsumgård fik sin egen mølle

Før midten af 1800-tallet var det et privilegeret erhverv at drive møl-leri. Erhvervet var med andre ord ikke frit, men måtte kun udføres på bestemte adresser efter tilladelse. Utallige gange var reglerne blevet overtrådt, når selvstændigt hand-lende folk etablerede mindre møl-lerier først og fremmest i egne med langt til de lovlige møller. Da møl-leriet fra 1862 blev lovligt for alle, kom der skred i sagerne.

Efter 1862 blev der bygget adskil-lige ny møller af den kendte "hol-landske" type, hvor landmænd kom for mod betaling at få malet deres korn. Andre, navnlig ejere af større landbrug, byggede selv min-dre møller, stadig "hollandske", men først og fremmest til eget brug. Et eksempel er møllen ved Hæsumgård. Oprindeligt var den opført af Jens Abildgaard på Guld-bækgård 1874, men i slutningen af 1800-tallet blev den solgt og flyttet til Hæsumgård. I Guldbæk havde der været tilknyttet en møller til at drive den, men i Hæsum har det ef-ter al sandsynlighed været ejeren Jens Qvist, der selv kørte maskine-riet. Foruden eget forbrug har han

formodentlig også malet for naboer. Møllen kom ikke til at virke på Hæsumgård i ret mange år, idet den forfaldt og blev nedrevet før 1915 for at blive erstattet af en moderne vindrose. Også mindre landbrug ville være med, og her kommer begrebet "gårdmøller" eller "husmøl-ler", med den mere tekniske betegnelse "stokmøller" ind i billedet.

Foruden hestegange (omtalt i Hanen, forår 2019) blev der opsat "stokmøller" på mange større landejendomme. En stokmølle bestod groft sagt af en lodret tømmerbjælke rejst op gennem tagrygningen på laden. På denne monteredes et traditionelt firebladet sæt vinger, som beklæd-tes med sejl, når møllen skulle i drift. Kraften fra møllevingerne overførtes ved en aksel og et

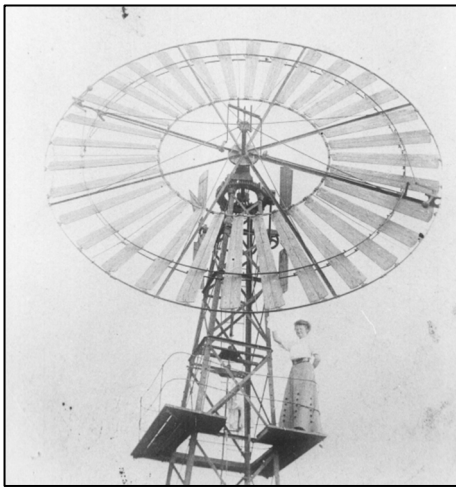

Østerklit Stokmølle ved Tversted

system af tandhjul til kværnen, hak-kelsemaskinen, vandpumpen eller hvad der skulle bruges af maskiner. Det var lokale tømrere, der byggede stokmøllerne.

I begyndelsen var det meste af konstruktionen af træ, også tandhjulene, der sørgede for transmissionen af kraften fra mølle til maskiner. Senere blev mekanikken fremstillet af jern. På den måde kom også smedefaget ind i møllebyggeriet. Sådanne møller har givetvis fungeret i en årrække på

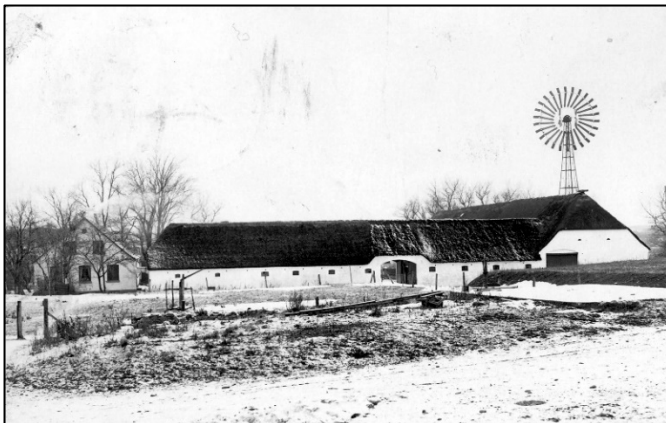
vores egn, men det kan, Arkivet bekendt, ikke dokumenteres ved eksisterende fotografier.

Vindrosen på Kærvang, Jens Th. Jensens ejendom. Kristine Christensen ses på møllen. Hvem hun var, og hvad hun så end lavede der iført sit pæneste tøj, ved vi desværre ikke

I slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet blev der på mange gårde, til afløsning af hestegangen og stokmøllerne, installeret petroleumsmotorer eller mere avancerede mølletyper til at trække maskinerne.

Efter inspiration fra de amerikanske møller, vindroser, der hørte til ethvert amerikansk landbrug, tog også danske fabrikanter af landbrugsmaskiner fat på at producere sådanne møller. Vindrosen var på vores egn den dominerende mølletype på landejendomme, mens tømrervirksomheder, smede og grovvareselskaber for det meste foretrak klapsejlere. Krøjeratoren, der sørgede for at møllen automatisk blev holdt op mod vinden, ses tydeligt på billedet fra Kærvang bag bladene, der ligeledes automatisk ændrede hældning efter vindens tryk, så omdrejningstallet blev så nogenlunde konstant. Vindrosen på Kærvang er efter al sandsynlighed fremstillet af firmaet "F. Hedemann jun. Hjørring".

Vindrose ved Hæsumgård

På Hæsumgård fik man 1915 opsat en vindrose af en type, udviklet og produceret af firmaet "A. Jensen & Sønner", i Nørresundby. Firmaets vindroser kendes på, at de enkelte blade i rotoren var delt i to og hængslet på en måde, så de bremsede møllen, hvis vindtrykket var for stort, og omdrejningstallet dermed blev for højt.

Klapsejleren ved Foderstofforretningen i Suldrup.

Klapsejleren, der var mere robust end vindrosen i storm, var opsat på et høj mast af jernprofiler. På mange gårde blev klapsejlere såvel som vindroser anbragt på ladens tagryg, men lige så almindeligt var det at lade den opstille for sig selv på gårdspladsen.

Den største tilvækst i antallet af klapsejlere og vindroser, under et kaldet vindmotorer, fandt sted under 1. Verdenskrig, hvor det på grund af eksport til først og fremmest Tyskland var gode tider for landbruget. Et lettere

vrisent læserbrev i Aalborg Stiftstidende slutter sådan af: "At det er en glimrende tid for landbruget ser man flere tegn på, blandt andet de mange vindmotorer, der i denne tid rundt op skyder op som paddehatte". En mere optimistisk tone er der i et andet indlæg: "Det er snart sådan, at næsten enhver gård, ja enkelte huse også, har sin motor til hakkelseskæring, tærskning og [korn]-maling. De fleste har benzin- eller petroleumsmotor, og af dem, der har den slags motorer, er vindmotorerne altid bleven en del foragtet, hvilket f.eks. betegnelsen "Vindfortrækker" vidner om. Men nu kan vindmotorejerne hovre, thi de andre kan ikke få olie til deres motorer, og hestegangene er jo for længst solgt".

Af ovenstående kunne det se ud, som om alle landbrug var forsynet med vindrose eller klapsejler. Det er imidlertid ikke sikkert. Statistiske opgørelser viser, at på vores egn var det kun mellem 15 og 20, der havde en sådan.

De store kræfter, der blev sluppet løs når en vindmotor var i funktion har, foruden at gøre stor nytte, også medført alvorlige ulykker, idet det ofte var så som så med afskærmning af roterende dele, tandhjul og remtræk. Blandt ulykkerne kan denne fra 1915 tjene som uhyggelig illustration: "En 15-årig dreng, Alfred Sørensen, som tjente hos Magnus Bonderup i Ny Hasseris, kom i dag uheldigt af dage. Trods advarsler gik han for nær hen til gårdens vindmotor og akslen greb fat i hans halstørklæde og hvirvlede ham rundt, så hans nakke brækkede. Sygebilen bragte ham til Amtssygehuset, men inden ankomsten var han allerede død. Han var fra Aalborg, men vi har ikke inden redaktionens slutning kunnet få oplyst hvem han var søn af".

Vindmotorerne havde som sagt deres glansperiode fra 1. Verdenskrig og nogle år derefter. Nedgangen i antal møller kan ses både i statistikker, og i det forhold at flere af de mindre producenter af møller faldt i løbet af 1920'erne. Petroleumsmotorer og den gradvise udbredelse af elektricitet også på landet gjorde, at også elektromotorer vandt ind-

pas, og at møllerne dermed blev overflødiggjort. I løbet af 1950'erne var de fleste møller sat ud af drift. Enkelte fortsatte dog ufortrødent, og så sent som op mod år 2000 var der enkelte i drift. Nu må de tilbageværende betragtes som museumsgenstande. At ny mølletyper med helt andre formål bliver opsat på lands og til vands i stort antal er så en helt anden historie, som må fortælles på et senere tidspunkt.

Lars Buus Larsen om en hjemmelavet vindmølle

Lars Buus Larsen, Hæsum Østergård, født 1925, fortalte 22. oktober og 21. november 2013 om tildragelser i Hæsum, blandt andet om, da han i konfirmationsalderen sammen med en ven byggede vindmøller. Niels Nørgaard Nielsen optog samtalen og har efterfølgende nedskrevet det fortalte.

Lars Buus Larsen i konfirmationstøj 1939 – det var kort efter, han ”mikkede og makkede” med vindmøller

Vi gik jo og makkede med så meget. Dengang vi slagtede skolelærer Nielsens bil, da pillede jeg startmotoren, dynamoen, tændspolerne og alt det andet sjove af. Vi kunne under krigen ikke få petroleum til lamperne, men når vi slagtede fårene, så fik vi tællen, som vi kunne bruge til at lave lys af, men en petroleumslampe, den lyste nu bedre. Vi fire knægte, Kristen Greve, Peter og Henry (Bertel Andersens børnebørn) og jeg, vi gik og mikkede og makkede og gjorde ved. Vi vidste jo, at der var lys på en bil, og når vi havde dynamoen, nåh ja, vi havde jo også gårdens vindmotor, og vi fandt ud af, at når vi satte en snor op til den, så kunne vi lave strøm. Der var jo også en akkumulator på bilen, så kunne vi jo oplagre strømmen på akkumulatoren, når det ikke blæste. Vi tog så en af bilpærerne og satte i lampen, og så havde vi elektrisk lys derinde. Det gjorde vi så, og vi funderede videre.

Det var så dengang, vi begyndte at stå på ski også, og så det der med vindkraft, vindmøllen. De her store skrumler klapsejlere og vindroser man havde på gårdene, de var jo noget uhåndterlige, så vi gik ned på tømmerhandlen og købte nogle planker, som vi høvlede til til nogen ski, for det var vel først dengang, det begyndte at blive moderne, at hjulmageren i Støvring begyndte at lave ski. Han kunne jo nemt

save dem ud og høvle dem til. Vi lavede dem hjemme. Da vi så var færdige med at høvle og file i de her ski, så opdagede vi, at når vi høvlede dem til på en anden måde, så kunne vi lave en propel. Det var dengang tyskerne kom ind i april 1940, at sådan en tremotors flyvemaskine faldt ned dernede, hvor blomsterbutikken ved Støvring ligger nu. Der hvor de nu har deres blomstermark. Den slog et hul i jorden lige så stort som det her køkken. Det var en tremotors, og der fandt vi ud af hvordan en propel skulle se ud.

Vi fik så fat i en to meters planke nede ved karetmageren, og den høvlede vi til som en propel. Herefter skulle vi se, om den kunne køre, og det kunne den. Så fandt vi ud, at nu måtte vi lige have fat i en af lange Jens' dynamoer og så en knastaksel. Lange Jens var en af smedesønerne fra Sørup. Lange Jens var den første vognmand, der var her, og han købte somme tider et par gamle lastbiler, der skulle skrotes og så byggede han dem om til ”gummivogne”.

Det var her hos Anders Andersen, vi fik den første mølle til at køre. De lastbiler, vi fik fat i gennem smeden, havde dynamoer, der var trukket med tandhjul, og det takthjul, der styrede knastakslen, det trak også dynamoen. Når vi så fik knastakslen med det tandhjul, så satte vi et par kuglelejer på og spændte det hele på et bræt. Hele systemet gav en udveksling på tre til en, hvilket vil sige at hver gang propellen drejede en omgang, gav det dynamoen tre omdrejninger. Nu skulle vi prøve, om systemet kunne frembringe strøm, for vi havde jo prøvet, at det virkede med den på gårdens store mølle. Det viste sig, at da vi kom ud i vinden med apparatet, så kunne det lave strøm i massevis. Strøm på 6 Volt - og så havde vi også lys. Det rygtedes, og flere af naboerne fik installeret sådan en mølle, som vi lavede, både gården ud mod søen

Sammen med sin far Niels Larsen konstruede Lars Buus Larsen siden en kartoffelop-tager "Hæsumoptageren", som blev paten-teret, produceret og solgt i et større antal

og den oppe på bakken. Ude på Estrup Overgård var jeg med til at sætte en mølle op, selv om det var Peter og Henry, der lavede den. Vi hjalp jo hinanden. Vi kom også til at lave en mølle til, der hvor Boye Sørensen nu bor, og vi lavede to helt ude på Hovheden, og jeg tror endog at vi lavede en til der hvor Karsten Hansen nu bor oppe ved Øl-Sørens.

Det blev endog så galt, at vi lavede en mølle til noget familie til urmageren i Støvring, ude i nærheden af Rold. De fik også en mølle, og den cyklede vi ud med. Vi havde godt nok samlet den sammen hjemmefra, men ikke mere end at vi kunne have den i bagagebærerne på cyklerne. Vi cyklede ned

på den anden side af Rold og stillede den op. Efterhånden så kørte vindmøllerne jo, og det var indtægten fra dem, der var årsagen til, at jeg fik råd til at købe en motorcykel og kunne køre på sådan en, da jeg blev indkaldt til militæret i 1947.

Hjedsbæk Friskole 1918 – 1938

Samlet og skrevet af Niels Nørgaard Nielsen med udgangspunkt i Peter Langdahls fortælling fra 1999 om Hjedsbæk Friskole. Denne fortælling er her suppleret med oplysninger fra skolens protokol og arkivmateriale om familien Langdahl

Familien Langdahl omkring 1924. I midten mor Nina (f. 1888), til højre far Frederik (f. 1875). Børnene er i bagerste række fra venstre Christian (f. 1911), Johanne (f. 1907), Marius (f. 1906) og i forreste række Peter (f. 1916), Helga (f. 1919), Elisabeth (f. 1921) og Gerda (f. 1913)

Peter Langdahls far Frederik Andersen var født og opvokset på en lille ejendom på omkring 10 tdr. land på Hjeds Hede, et par kilometer nordøst for Hjedsbæk. Ejendommen var beliggende i en dal, der kaldtes Langdalen, hvoraf familien senere, officielt fra 1946, tog navn – Langdahl.

Frederik overtog bedriften efter sin far og udvidede den med stor energi og arbejdsevne til en veldrevet gård på omkring 50 tdr. land, nu kaldet Damgård.

Frederik havde foruden sit arbejde med at passe gården også fra sin far arvet en beskæftigelse som amtsvejmand med ansvar for vejen mellem Sørup og Suldrup. Hvis alt

det synes at være uoverkommeligt, skal hertil ydermere lægges et stort engagement i samlivsforhold, hvilket ses i hans engagement i oprettelsen i 1903 og den deraf følgende drift af

Rodsted Missionshus, Indre Mission, KFUM. Senere sad han i perioder i Veggerby Menighedsråd og Veggerby Sogneråd.

Der havde længe været en del utilfredshed med skoleforholdene i den østlige del af Veggerby Kommune. Noget måtte gøres. Når kommunen ikke gjorde noget, måtte man jo selv! Med den ældste søn Christian i skolealderen i 1918 tog Frederik sammen med en række andre aktive borgere i den østre del af Veggerby Kommune og den nordlige del af Sønderup-Suldrup Kommune, først og fremmest fra Hjedsbæk, hvorfra skolevejen til Suldrup skole syd for Suldrup Sø, var over to kilometer, initiativ til oprettelse af en friskole. Frederik kaldte den siden en "sammenskudsskole". Sagen var den, at der for Frederiks børn var over fem kilometer til skolen i Bradsted, hvor børnene skulle gå, og det kunne være langt for en purk på syv år at gå, navnlig om vinteren. En anden mulighed var at søge over sognegrænsen og gå i skole i Suldrup, men for Frederiks børn ville det være en travetur på godt og vel fire kilometer. Desforuden kunne det være svært for børn udenfor Sønderup-Suldrup Kommune at blive optaget i Suldrup Skole, der var ved at være for lille, idet Suldrups børnetal på det tidspunkt voksede betydeligt.

På den baggrund blev Hjedsbæk Friskole, beliggende i den nordligste del af Sønderup-Suldrup Kommune, oprettet med start efteråret 1918. Frederik var med i bestyrelsen i de første år, hvor han havde sine børn i skolen. For Frederik og hustru Ninas børn betød det, at skolevejen nu kun var lidt over to kilometer. Skolen fungerede i realiteten som en kommunal friskole, idet den fulgte de normale regler for undervisning i sognets skoler og i øvrigt stort set blev finansieret af offentlige midler. Det kostede fem kroner om året for det første barn i en familie, tre kroner for det andet, og to for det tredje, og så var det gratis for dem derudover, altså fra én familie. Prisen steg i skolens levetid med pristallet, men princippet med rabat for flere børn fortsatte. Denne beskedne brugerbetaling var dog langt fra nok til at drive en skole med en lønnet lærer, udgifter til husleje, inventar, bøger og andet undervisningsmateriale. Det ses af skolens regnskaber, at forældrebidraget kun beløb sig til omkring 5 % af de samlede udgifter, mens det kommunale tilskud var på omkring 25 % og de resterende 70 % stammede fra stats-tilskuddet.

Hjedsbæk Friskole lejede lokaler i en del af Hjedsbæk Købmandsforretning, ejet af købmand Anton Jensen

Udgifterne fordelte sig gennem skolens eksistens med omkring 80 % til lærerløn, 10 % til husleje og 10 % til diverse, hvoraf udgiften til opvarmning i form af tørv stod for den største udgift. Enkelte år var der dog større udgifter til reparation og enkelte nyanskaffelser såsom indretning af WC, en madras og strenge til lærerens violin.

Skolen begyndte med cirka 30 elever, hvorefter det i de følgende år ser ud til at have stabiliseret sig i underkanten af 40.

Skolen lå i Sønderup-Suldrup sogn, men havde som nævnt sit udspring blandt folk i den østlige del

af Veggerby Kommune, men eleverne kom ikke udelukkende herfra. Af medlemskredsen ses, at langt hovedparten, omkring tre fjerdedele kom fra Hjedsbæk og omegn, mens kun omkring en fjerdedel kom fra Hjeds og Budsted i Veggerby Kommune.

Elever fra Hjedsbæk Friskole 1919 med lærerinde P. Rasmussen. Christian Langdahl ses bagerst nummer to fra højre

For at drive skole, skulle der ansættes lærerkræfter. Den første var en lærerinde, frk. P. Rasmussen, der virkede skoleåret 1918-19.

Året efter overtog lærer A. Madsen jobbet. Han stoppede 1920 og blev efterfulgt af N. P. Mikkelsen, der også kun holdt et skoleår. Herefter ansattes K. C. C. Lose, der virkede i to skoleår. Fra 1924 til 1926 havde lærer Svend Furbo stillingen. Han valgte at få den mere sikre ansættelse i det kommunale skolevæsen som enelærer ved Torsted Skole, hvor han virkede frem til sin pensionering i 1960.

Første januar 1926 ansattes lærer Nøhr Christensen, som var der til efteråret 1932. Som efterfølger for ham ansattes lærer Henriksen. Han havde dog orlov i en periode, idet hans far, der var arrestforvalter i Nibe, blev syg, og så var sønnen hjemme og fungerede som vikarierende arrestforvalter for faderen. Det var lærer Haugaard, der vikarierede på skolen, mens det stod på. Henriksen kom, da faderen var raskmeldt, tilbage igen efter orlov. Som lærer havde man åbenbart mange talenter – eller også var det et relativt let job i de tider at være arrestforvalter. Han blev så den sidste lærer på skolen.

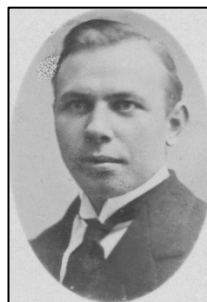
*P. Rasmussen
1918 - 19*

*A. Madsen
1919 - 20*

*N. P. Mikkelsen
1920 - 21*

*K. C. C. Lose
1922 - 24*

*Nøhr Christensen,
1926 - 32*

Skolen fik til huse i et par stuer, der var lejet af købmand Anton Jensen. Stuerne blev lagt sammen til én, og så var der en smal gang, hvor en knagerække til at hænge overtøjet på og en række eller sådan noget til at sætte træsko i. Der var også en spand med vand og et krus til at drikke af, når eleverne blev meget tørstige. Der blev lidt udvidelse de senere år, idet gangen og lidt mere af Anton Jensens bryggers blev lagt til skolestuen, som så var en vinkelstue, og så blev der bygget en lille udbygning til som gang.

For at drive en friskole skulle der afholdes årlige generalforsamlinger og regelmæssige bestyrelsesmøder i foreningen, der stod bag skolen. Referaterne i bestyrelsesprotokollerne er meget fåmælte om, hvad der skete udover aflæggelse af regnskab og valg af bestyrelsesmedlemmer, som alle var mandlige.

Her er børnene samlet ved en festlig lejlighed – mon ikke der er chokolade i kanderne og kager på tallerkenerne

I november 1936 kan man dog læse, at bestyrelsen beslutter ”at afholde generalforsamling på Hjedsbæk Kro i forbindelse med fælles kaffebord, hvortil damerne indbydes”. Kort efter beslutter bestyrelsen at afholde juletræ på kroen, og at et udvalg bestående af ”fru købmand Christensen, fru lærer Henriksen, fru Anders Jørgensen, fru Alfred Andersen og fru Anders Nielsen” skulle stå for arrangementet. Næste sommer bevilgede bestyrelsen kørselsudgifterne til en udflugt til Skivum Krat for yngste klasse betalt.

Med åbningen af den ny skole i Suldrup 1937, og den i sommeren 1938 åbnede skole i Hjed, var der ikke mere brug for Hjedsbæk Privatskole, som man kaldte den i de senere år. Derfor besluttede generalforsamlingen i juni 1937 at opsigte lærer Henriksen og lejemålet med købmand Anton Jensen. Lærer Henriksen anmodede dog om at måtte drive skolen videre til 1. april 1938, hvilket man indvilligede i. Det gik dog anderledes, idet lærer Henriksen pr. 1. november 1937 fik ansættelse som enelærer i Sønder Saltum. Det blev derved nødvendigt at ansætte en vikar i perioden 1. november til 1. april. Valget faldt på Johannes Jensen fra Aalborg, der lønnedes med 165 kr. pr. måned plus husly og ildebrændsel mod de 200 kr. lærer Henriksen havde været aflønnet med. Hermed sattes punktum for skolen i Hjedsbæk.

Der blev sluttet af med maner, idet man 11. november 1938 afholdt den afsluttende generalforsamling på Hjedsbæk Kro ”med fælles kaffebord og eventuelt en svingom”. Endvidere fordeltes den nedlagte skoles ejendele mellem medlemmerne.

Støvring Vandmølle gennem mere end 690 år

Skrevet af Niels Nørgaard Nielsen med afsæt i Hans Gjedsted bog ”... et lille bidrag til Støvrings Historie”.

I forbindelse med bygningen af den ny Klepholmbro skulle der i foråret 2021 etableres et forsinkelsesbassin i området mellem Hobrovej og Svømmehallen. På dette område lå før i tiden Støvring Vandmølle, og det er netop resterne af denne, arkæologer fra Aalborg historiske Museum afdækkede og registrerede, inden entreprenørmaskinerne endegyldigt kunne slette alle spor af denne Støvrings første industri.

Første gang Støvring Vandmølle nævnes i retsdokumenter i 1268 i en arvesag. Dette viser, at vandmøllen har eksisteret på stedet i en ukendt årrække før. Møllens historie kan i de følgende århundreder følges gennem arvesager og andre dokumenter, hvilket vil være alt for omfattende at komme ind på her. En vandmølle var før i tiden en virksomhed med mange funktioner, inklusiv et almindeligt landbrug. Mølledammens fisk gav indtægter, men det, der først og fremmest gav indtægt og højere status end landsbyens øvrige befolkning, var mølleriet. I det efterfølgende tages der udgangspunkt i forholdene efter år 1800.

Arkæologer i færd med udgravning af resterne af stampemøllen

Fra den opstemmede mølledam blev vandet delt i tre med hver deres stigbord til regulering af vandmængden. Den ene del blev ledt til vandmøllen, der trak kværnen til formaling af korn. Denne del var i sydenden af bedriftens største hus, der foruden mølleri også rummede beboelseshuset, der var stort og veludstyret i forhold til Støvring's øvrige beboelseshuse. Den anden del af vandet blev ledt til stampemøllen. Denne del var i et selvstændigt hus, der lå tættest ved, hvor nu Svømmehallen er beliggende. Det tredje afløb var det, der bortledte overskudsvandet og stort

set er identisk med bækken, der ses nu om dage langs opgangen til Svømmehallen. Foruden de to møllehuse var der også på bedriften opført en lade og andre mindre bygninger.

Fra gammel tid var mølleri et privilegeret erhverv, således at bønder indenfor et fastsat område skulle lade deres korn male ved områdets mølle. I det, der var Støvring Kommune, kan konstateres, at der gennem tiderne har eksisteret ikke mindre end 18 vandmøller, der dog ikke alle har eksisteret på samme tid. Når bønderne fik malet deres korn, skulle mølleren have sin løn "tolden", der var fastsat til en attendedel af kornet. Her opstod tit tvister, idet møllerne ofte blev beskyldt for at tage en større del end det lovlige. Møllerne beskyldte på den anden side ofte bønderne for at levere dårligt korn iblandet skidt og avner.

Stampemøllen blev 1874 omdannet til et hammerværk, der udviklede sig til et egentligt smedeværksted, hvor der fremstilledes skovle, spader, river, grebe og lignende. Virksomheden gik så godt, at der i 1884 blev bygget et større værksted og de gamle møllehjul blev erstattet af langt mere effektive turbiner. Senere kunne disse ikke levere kraft nok til, hvad der nu måtte betragtes som en egentlig fabrik, og blev suppleret med en dieselmotor. Virksomheden blev nu i reklamerne omtalt som "Støvring Hammerværk & Maskinfabrik" og var leveringsdygtig i "agerdyknings- og haveredskaber, knive af bedste engelsk støbestål med fuldstændig garanti leveres til alle slags maskiner".

Landbrugsdelen af virksomheden blev af mindre og mindre betydning og blev på samme tid endegyldigt afviklet og skilt fra til en selvstændig ejendom kaldet Møllegården, mens kornmøllen og maskinfabrikken fortsatte. Landbrugskrisen i begyndelsen af 1930'erne medførte dog på grund af for lille omsætning, at maskinfabrikken lukkede.

Kornmøllen fortsatte en årrække, men efterhånden som landmændene selv fik kværne, trukket af hestegange, vindmøller, petroleumsmotorer og efterhånden elektricitet, blev også denne del opgivet, hvilket skete i 1958, da der kun var en håndfuld brugere tilbage.

Mølledammen blev omdannet til fiskedamme, møllehusene revet ned og erstattet af en stål-møbelfabrik og siden en glasfiberfabrik. Da fiskedammene efter en årrække blev nedlagt, blev området fyldt op. Et par tennisbaner blev anlagt på stedet, og nabo til dette blev i en årrække blandt andet Støvring Kommunes materielgård, der for få år siden blev flyttet fra området.

Forening og Arkiv

Medlemskab og medlemsblad:

Nye medlemmer kan tegne sig ved henvendelse til et af bestyrelsesmedlemmerne.

Adresseændring bedes meddelt formanden eller på Arkivets e-mail.

Kontingentet er af generalforsamlingen pt. fastsat til 100 kr. om året.

Vejledning vedrørende betaling vil følge med årets første nummer af medlemsbladet Hanen.

Hanen udkommer forår (februar) og efterår (september).

Alle "Gamle Haner" kan købes i genoptryk for 50 kr. pr. styk.

Arkivets åbningstider:

Mandag kl. 19⁰⁰ – 21³⁰, torsdag kl. 13⁰⁰ – 17⁰⁰. Arkivet holder lukket i skolernes ferier

(se www.stoevringlokalarkiv.dk: "Åbningstider"). **Som noget nyt skal besøgende benytte**

Arkivets egen indgangsdør til højre for skolens indgang.

Nyhedsbrev:

Er man interesseret i at få besked via e-mails om Arkivets aktiviteter, kan man på websiden tilmelde sig nyhedsbrevet.

Bestyrelse:

Niels Nørgaard Nielsen	(formand og redaktør af Hanen)	21 49 16 38
Per Rolandsen	(næstformand)	51 92 98 36
Leo Nøhr Jespersen	(kasserer)	24 63 24 80
Erling Trads	(sekretær)	23 31 78 22
Britta E. Nielsen		51 30 24 98
John Hardy Nielsen		98 38 14 98
Tom Lassen		23 30 57 57
Lisbeth Abildgård	(suppleant)	98 38 58 11
Kim Notholm-Larsen	(suppleant)	41 66 59 56

Henvendelser:

Henvendelser vedrørende foreningens anliggender, arkivforespørgsler, Hanen eller andet kan ske ved henvendelse til et af bestyrelsesmedlemmerne eller pr. mail.

Adresser:

- **Postadresse:** Lokalhistorisk Arkiv, Birkehøjvej 8, Øster Hornum, 9530 Støvring
- **Telefon** – normalt kun i åbningstiden: **99 88 80 08**
- **e-mail adresse:** arkiv@stoevringlokalarkiv.dk
- **Kontonummer:** Reg.nr. 9805, konto nr. 1800001141
- **Hjemmeside:** www.stoevringlokalarkiv.dk (med udvidet adgang for medlemmer)

Niels Nørgaard Nielsen modtager indlæg til Hanen og står for usignede artikler i bladet.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Trykt hos degnografisk ISSN 0905-202X

Hanen online ISSN 2597-0003